

Brüssel, 7. november 2025
(OR. en)

14747/25

CULT 109
CULT HERIT 20
AUDIO 95
RELEX 1377
COHOM 158
SOC 717
JEUN 219
DIGIT 213
RESUA 29
EDUC 409

MÄRKUS

Saatja:	Nõukogu peasekretariaat
Saaja:	Alaliste esindajate komitee / nõukogu
Teema:	Eelnõu: nõukogu järeldused kultuuri, kultuuripärandi ja audiovisuaalteoste strateegilise rolli kohta Euroopa väärtuste ja demokraatliku vastupanuvõime kaitsmisel – <i>Heakskiitmine</i>

Kultuurikomitee vaatas eespool nimetatud teemal esitatud nõukogu järelduste eelnõu läbi. Kõik delegatsioonid on lisas esitatud tekstiga nõus.

Alaliste esindajate komiteel palutakse kinnitada, et lisas esitatud teksti suhtes on jõutud kokkuleppele, ning esitada see nõukogule (haridus, noored, kultuur ja sport) heakskiitmiseks 28. novembri 2025. aasta istungil ja sellele järgnevas avaldamiseks Euroopa Liidu Teatajas.

Eelnõu: nõukogu järeldused kultuuri, kultuuripärandi ja audiovisuaalteoste strateegilise rolli kohta Euroopa väärtuste ja demokraatliku vastupanuvõime kaitsmisel

EUROOPA LIIDU NÕUKOGU,

TULETADES MEELDE, ET

1. Euroopa Liit rajaneb ühistel väärtustel, mille seas on inimväärikuse austamine, vabadus, demokraatia, õigusriik, võrdsus ja inimõiguste, kaasa arvatud vähemuste hulka kuuluvate isikute õiguste austamine¹;
2. demokraatlik ühiskond püsib tänu kodanike osalemisele ja kaasamisele ning sellistes ühiskondades kaitstakse kodanike põhiõigusi, sealhulgas sõnavabadust;
3. kultuuri kesket rolli on ELi esmastes õigusaktides ja inimõiguste ülddeklaratsioonis² sõnaselgelt tunnistatud ning kogukonna kultuurielus osalemine ja kunsti nautimine võivad rahu edendamisel olulist rolli mängida;
4. kultuur, kultuuripärand ja audiovisuaalteosed³ on iseenesest väärtuslikud ning need on ka sotsiaalse ühtekuuluvuse ja dialoogi põhjanevad allikad, mis muu hulgas võimaldavad intensiivsemalt kogeda jagatud väärtusi ja kuuluvustunnet;
5. kultuuri ja kultuuripärandit iseloomustab mitte ainult mitmekesisus, vaid ka kogukonnatunne, ühine ajalugu ja kollektiivne mälu, mis tugevdavad sidemeid, vastastikust mõistmist ja väärtusi kogu Euroopas;

¹ ELi lepingu artikkel 2.

² Eelkõige ELi lepingu artikkel 3 ja inimõiguste ülddeklaratsiooni artikkel 27.

³ Kultuuri- ja loomesektorid on määratletud 20. mai 2021. aasta määruses (EL) 2021/818, millega luuakse programm „Loov Euroopa“ (2021–2027) ja tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1295/2013. Audiovisuaalteoste hulka kuuluvad eelkõige mängufilmid, teleseriaalid, dokumentaalfilmid, multifilmid ja videomängud.

6. Euroopa väärtuste pandiks on kodanike osalemine ja kaasamine ning kultuuril ja kultuuripärandil on seejuures aktiivne ja määrav roll – need on iseenesest väärtuslikud ja on ühtlasi oluliseks sambaks, millele toetuvad demokraatlik ühiskond ja ELi kodanike põhiõigused;

VÕTTES ARVESSE⁴

7. Euroopa Ülemkogu strateegilist tegevuskava (2024–2029)⁵, milles seatakse prioriteediks kultuurilise mitmekesisuse ja pärandi edendamine, et kaitsta vabas ja demokraatlikus Euroopas ELi-siseselt Euroopa väärtusi;
8. nõukogu resolutsiooni ELi kultuurivaldkonna töökava kohta aastateks 2023–2026⁶, milles rõhutatakse kultuurilise mitmekesisuse asendamatut rolli inimõiguste edendamise ja kaitsmise ning positiivsete ühiskondlike muutuste seisukohast ning kutsutakse üles võtma meetmeid pärandi kaitsmiseks;
9. nõukogu 21. juuni 2021. aasta järeldusi, milles esitatakse konfliktide ja kriiside puhul kultuuripärandi suhtes kohaldatav ELi lähenemisviis, ning nõukogu 21. mai 2014. aasta järeldusi, milles rõhutatakse kultuuri ja kultuuripärandi kui ühise strateegilise ressursi potentsiaali ühiskonna arendamisel⁷;
10. Euroopa Parlamendi 20. oktoobri 2022. aasta resolutsiooni (kultuurialase solidaarsuse kohta Ukrainaga ja ühise erakorralise reageerimismehhanismi kohta kultuurielu taastamiseks Euroopas), milles rõhutatakse, et Ukraina kultuuriökosüsteem vajab toetust ja solidaarsust ning et on oluline toetada ELi kultuuriökosüsteemi kui terviku vastupanuvõimet ja kriisijärgset taastumist⁸;

⁴ Käesolevate järelduste seisukohast olulised õigusaktid ja poliitikadokumendid on loetletud lisa.

⁵ EUCO 15/24, lisa.

⁶ Nõukogu resolutsioon ELi kultuurivaldkonna töökava kohta aastateks 2023–2026 (ELT C 466, 7.12.2022).

⁷ Vt 9837/21 ja 2014/C 183/08.

⁸ 2022/2759(RSP), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0374_ET.html.

TUNNISTADES, ET:

11. praeguses ebakindlas geopoliitilises olukorras, kus Euroopa riike ähvardavad mitmed ohud, ei saa me pidada Euroopa väärtusi, demokraatiat ja eluviisi enesestmõistetavaks, vaid peame aktiivselt kaitsma, hoidma ja edendama seda, mille eest Euroopa seisab;
12. kultuur jääb Euroopa ühiskonna nurgakiviks – kui küsitakse, mis on kogukonnatunde suurendamiseks kõige olulisem, toovad eurooplased esile kultuuri, samuti ühised väärtused ja ajaloo⁹;
13. kultuuriline ja keeleline mitmekesisus ning pärand on demokraatliku vastupanuvõime, osaluse ja kaasatuse tugevdamisel keskse tähtsusega;
14. ilma kultuuriliste õigusteta pole pluralistlik, kaasav ja demokraatlik Euroopa võimalik. Kultuuritegevus tugevdab demokraatiat, pakkudes osalemisruumi kõigile inimestele ning julgustades kodanikke aktiivsusele, suurendades usaldust ja edendades kodaniku- ja demokraatlikke väärtusi¹⁰. Et areneks kodanike ja eeskätt noorte teadlikkus nende ühisest ajaloost ja ühistest väärtustest kui ühise tuleviku alusest, on antud kontekstis vaja ajaloolise mälu seotud tegevust ja Euroopa ajaloolise mälu kriitilist analüüsi;
15. osalemine kultuuritegevuses parandab märkimisväärselt ka nii individuaalset kui kollektiivset vaimset tervist ja heaolu, mis tähendab, et seistes silmitsi ebakindlusega ja meie väärtuste ohustamisega, on ühiskond vastupanuvõimelisem ja kogukonda rohkem hindav;
16. Euroopa kultuuripealinna ja Euroopa kultuuripärandi märgisega seotud meetmed näitavad, kuidas kodanike kultuurialane osalemine ja suhtlus võimaldavad avalikus ruumis targata elujõulisematel ja õitsvamatel kogukondadel ning suurendavad kodanike ühtekuuluvustunnet;

⁹ 8. mail 2025 avaldatud Eurobaromeetri eriuuringu nr 562 järgi on kultuur, väärtused ja ajalugu kolm peamist tegurit, mis ELi kodanike hinnangul kogukonnatunnet kõige rohkem suurendavad (29 % vastanutest leidis, et just kultuur loob kogukonnatunde, 26 % vastanutest pidas väärtusi valitsevaks teguriks ning 24 % vastanutest nimetas peamise tegurina ajalugu, vt lk 18).

¹⁰ „Culture and Democracy: the evidence“ („Kultuur ja demokraatia, tõendid“) – Euroopa Komisjoni tellitud sõltumatu aruanne, 2023.

17. kultuuriasutustel ja -ruumidel, näiteks avalikel raamatukogudel, on oluline roll demokraatia kaitsmisega seotud ühiskondlike probleemide lahendamisel, edendades kodanike teadlikkust ja osalemist, kirjaoskust ja sotsiaalset kaasatust;
18. kultuur ja audiovisuaalteosed mõjutavad kodanike, sealhulgas laste ja noorte kombeid ja hoiakuid. Sellega seoses on väga oluline meediapädevuse omandamise võimalus ning juurdepääs erisugusele ja mitmekeelsele kvaliteetsele sisule;
19. kultuur, kultuuripärand ja audiovisuaalteosed – kui need põhinevad kunstivabadusel, kultuurilisel ja keelelisel mitmekesisusel ning sõnavabadusel – võivad toetada Euroopa väärtusi, demokraatlikku vastupanuvõimet ja rahutagamist ning olla demokraatliku arutelu ja kodanikuosaluse foorumiks;
20. kultuuri ja kultuuripärandi roll demokraatliku ühiskonnakorralduse edendamisel usaldusväärset ja mitmekesist viisi on ka ELi rahvusvaheliste kultuurisuhete ja -partnerluste keskmes, kuna ELi kultuuriline mitmekesisus ning muudest Euroopa ja maailma piirkondadest pärit kultuurilised sisendid rikastavad teineteist. Kultuuridevaheline dialoog tugevdab sotsiaalset ühtekuuluvust ja osalemist;
21. kultuuripärandi kaitse on ülemaailmne probleem. Mitte ainult sõda ja muud tahtlikud teod, vaid ka kriisid ja konfliktid võivad viia kultuuripärandi kaotsimineku niu mitte üksnes hävitamise, vaid ka röövimise ja rüüstamise teel. Ebaseaduslik kauplemine kultuuriväärtustega süvendab kultuurilise identiteedi kaotust, mis on vastavate päritoluriikide ja -ühiskondade puhul seotud kultuuripärandi kaotsiminekuu. Sellega seoses võib rahvusvaheline koostöö rüüstamise ja ebaseadusliku kauplemise ennetamisel ja selle vastu võitlemisel ning kultuuripärandi kaitsmisel ja taastamisel aidata kaasa pikaajalisele rahule, tugevdades ühist pärandit, kultuurilist identiteeti, usaldust ja ühist ajalugu;

22. kultuuriline identiteet on võetud sihikule kas füüsiliste – sealhulgas sõjaliste – ohtude, hübriidohtude või desinformatsiooni kaudu, mis on muutunud poliitiliste ja sõjaliste strateegiate üha olulisemaks osaks nii rahu kui konflikti ajal;
23. kultuurimälestiste tahtlik füüsiline hävitamine Ukrainas ja valenarratiivid Ukraina kohta kujutavad endast jätkuvalt tõsist ohtu Ukraina identiteedile ja kultuuripärandile;

PEAB TERVITATAVAKS

24. meetmeid ja algatusi, mida EL ja selle liikmesriigid on võtnud kultuurilise mitmekesisuse edendamiseks ja Euroopa kultuuripärandi kaitsmiseks, suurendades samal ajal teadlikkust kultuuri, kultuuripärandi ja audiovisuaalteoste strateegilisest tähtsusest demokraatliku vastupanuvõime suurendamisel;

PALUB LIIKMESRIIKIDEL ASJAKOHASEL TASANDIL

25. võtta vajalikke meetmeid, et kaitsta väärtusi, identiteeti ja kollektiivset mälu, edendades kultuuri kõigis selle vormides ja kaitstes Euroopa kultuuripärandit;
26. tunnistada, et kultuuriline vastupanuvõime oleneb kodanikuühiskonnast, mis on tugev ja aktiivne ning millel on tegutsemis- ja osalemisruumi, austades kultuurilist ja keelelist mitmekesisust ning kunstivabadust;
27. kaaluda viise, kuidas veelgi edendada kodanike, sealhulgas laste ja noorte juurdepääsu Euroopa mitmekeelsele sisule, sealhulgas digiteeritud kultuuripärandit hõlmavale sisule¹¹, ning selle sisu leitavust ja taaskasutamist, tagades samal ajal alaealiste kõrgetasemelise kaitse;

¹¹ Näiteks Europeana portaali ja Euroopa ühtse kultuuripärandiandmeruumi kaudu.

28. jätkuvalt edendada kodanike juurdepääsu kultuuritegevusele ja sellest osavõttu ning seeläbi suurendada demokraatlikku osalemist ja kaasamist üksikisiku ja kogukonna tasandil;
29. jätkuvalt täiustada kultuuriasutuste olulist rolli teadmistele, teabele ja kogemustele juurdepääsu pakkumisel ning kriitilise mõtlemise ja dialoogi foorumina;
30. jätkata kultuuri ja kultuuritaristu (nt arhiivid, raamatukogud, hoidlad, muuseumid, kinod, hooned, sealhulgas religioossed hooned, mälestised ja ruumid) lõimimist kriisiks valmisoleku kavandamisse – pidades muu hulgas silmas julgeolekuohte – näiteks kaitsesüsteemide, evakueerimiskavade, riskide hindamise ja kaardistamise, hädaolukordadele reageerimise kavandamise või kultuuripärandi dokumenteerimise ja digiteerimise ning digitaalse säilitamise kaudu, et võimaldada kahju korral restaureerimist, võttes arvesse muististe haavatavust;

PALUB LIIKMESRIIKIDEL JA EUROOPA KOMISJONIL TEHA SUBSIDIAARSUSE
PÕHIMÕTET JÄRGIDES OMA VASTAVATES PÄDEVUSVALDKONDADES JA
ASJAKOHADEL TASANDITEL JÄRGMIST:

31. edendada teadmiste ja teadusuuringute arendamist ning jätkata standardite ja oskuste ning võimalike piiriüleste koostöömehhanismide edendamist kultuuri ja kultuuripärandi kaitsmiseks, hoidmiseks ja digitaalseks säilitamiseks, et suurendada kriisiks valmisolekut ja vastupanuvõimet liikmesriikides;
32. jätkata kunstivabaduse ja kultuurilise mitmekesisuse kaitsmist ja edendamist osana kultuuri, kultuuripärandi ja audiovisuaalteoste toetamisest;
33. jätkata kunstnike ning kultuuri- ja loometöötajate rolli toetamist vastupanuvõime tagamisel;
34. kaaluda selliste algatuste innustamist, mis rõhutavad kultuuri, kultuuripärandi ja audiovisuaalteoste, nagu film, viisi peegeldada ühiseid väärtusi ja ühist minevikku, aidates seeläbi kaitsta Euroopa väärtusi ja demokraatia vastupanuvõimet tulevikuks;
35. kaaluda selliste algatuste innustamist, mis suurendavad arusaamist kultuurilise mitmekesisuse, pärandi ja kultuuriliste õiguste otsustavast rollist ühiskonna ühtekuuluvuse, identiteedi ja vastupanuvõime edendamisel;
36. jätkata jõupingutusi kultuuriliste õiguste ja kultuurilise mitmekesisuse kaitsmiseks ja edendamiseks koos rahvusvaheliste organisatsioonidega, nagu Euroopa Nõukogu ja UNESCO, ja nende kaudu;
37. kaaluda selliste algatuste innustamist, mis toetavad ELi ja selle liikmesriikide rahvusvahelisi kultuurisuhteid ja kultuuridevahelist dialoogi koostöös selliste rahvusvaheliste partneritega nagu Euroopa Nõukogu ja UNESCO;
38. jätkata Ukraina kunstnike toetamises ja/või Ukraina kultuuri ja kultuuripärandi kaitsmises ja taastamises osalevate institutsioonide ja organisatsioonide abistamist, eelkõige kahju- ja riskihindamist ning esmase taastamise kavandamist, muu hulgas mitmepoolsetel foorumitel tehtava koostöö kaudu;

PALUB EUROOPA KOMISJONIL:

39. kaaluda teadlikkuse suurendamise meetmeid, milles keskendutakse kultuuri, kultuurilise ja keelelise mitmekesisuse ning kultuuripärandi rollile ühiste väärtuste ja demokraatia vastupanuvõime toetamisel Euroopas, sealhulgas seoses algatusega „Uus Euroopa Bauhaus“ ja tulevase kultuurikompassi algatuse rakendamisega, mille eesmärk on suunata ja ära kasutada kultuuri erinevaid mõõtmeid;
 40. kunstivabadust täielikult austades ja sisusse sekkumata hõlmata ühiste väärtuste ja demokraatia vastupanuvõime edendamist seoses algatustega, mis toetavad kultuuri, kultuuripärandit ja audiovisuaalteoseid.
-

Viited

Käesolevate nõukogu järelduste seisukohast on asjakohased järgmised õigusaktid ja poliitikadokumendid.

- *ELi aluslepingud*
 - Euroopa Liidu leping (2016. aasta konsolideeritud versioon) – ELT C 202, 7.6.2016;
 - Euroopa Liidu põhiõiguste harta (2012/C 326/02);
- *Euroopa Ülemkogu*
 - Euroopa Ülemkogu 27. juuni 2024. aasta järeldused, EUCO 15/24;
- *Euroopa Liidu Nõukogu*
 - Nõukogu järeldused konfliktide ja kriiside puhul kultuuripärandi suhtes kohaldatava ELi lähenemisviisi kohta (dok 9837/21);
 - Nõukogu järeldused kultuuripärandi kui jätkusuutliku Euroopa strateegilise ressursi kohta – ELT C 183, 14.6.2014;
 - Nõukogu resolutsioon ELi kultuurivaldkonna töökava kohta aastateks 2023–2026 – ELT C 466, 7.12.2022;
 - Nõukogu järeldused kultuurile juurdepääsu parandamise ja edendamise kohta – ELT C 7446, 13.12.2024;
 - Nõukogu järeldused, mis käsitlevad noorte kunstnike ning kultuuri- ja loometöötajate toetamist karjääri alustamisel – ELT C 3165, 4.6.2025;

- *Euroopa Komisjon*
- Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele Euroopa demokraatia tegevuskava kohta (COM(2020)790);
- Euroopa Komisjon, hariduse, noorte, spordi ja kultuuri peadirektoraat, ECORYS ja Hammonds, W., „Culture and democracy, the evidence – How citizens’ participation in cultural activities enhances civic engagement, democracy and social cohesion – Lessons from international research“ („Kultuur ja demokraatia, tõendid – kuidas kodanike osalemine kultuuritegevuses suurendab kodanikuaktiivsust, demokraatiat ja sotsiaalset ühtekuuluvust – rahvusvahelistest teadusuuringutest saadud õppetunnid“), 2023;
- Euroopa Komisjon, hariduse, noorte, spordi ja kultuuri peadirektoraat, „Recommendations from the European Commission-led expert group on the safeguarding of cultural heritage in Ukraine“ („Euroopa Komisjoni juhitud Ukraina kultuuripärandi kaitsmise eksperdirühma soovitusel“), 2024;
- Euroopa Komisjon ning liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja, ühisteatis Euroopa Parlamendile, Euroopa Ülemkogule, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele ELi kriisivalmiduse strateegia kohta – JOIN(2025) 130;
- Komisjoni 10. novembri 2021. aasta soovitus (EL) 2021/1970 kultuuripärandi ühise Euroopa andmeruumi kohta [EUR-Lex - 32021H1970 - EN - EUR-Lex https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1970/oj/eng](https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1970/oj/eng)
- Eurobaromeetri eriuuring nr 562 „Europeans’ attitudes towards culture“, („Eurooplaste suhtumine kultuuri“), Eurobaromeetri aruanne, veebruar-märts 2025, Euroopa Komisjoni hariduse ja kultuuri peadirektoraadi taotlusel ja Euroopa Komisjoni teabevahetuse peadirektoraadi koordineerimisel;

- *Euroopa Parlament ja nõukogu*
 - Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. novembri 2011. aasta otsus nr 1194/2011/EL Euroopa kultuuripärandi märgist käsitleva Euroopa Liidu meetme kohta – ELT L 303, 22.11.2011, lk 1;
 - Euroopa Parlamendi ja nõukogu 16. aprilli 2014. aasta otsus nr 445/2014/EL, millega kehtestatakse liidu meede „Euroopa kultuuripeaklinna” aastateks 2020–2033 ja tunnistatakse kehtetuks otsus nr 1622/2006/EÜ – ELT L 132, 3.5.2014, lk 1;
 - Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 2021. aasta määrus (EL) 2021/818, millega loouakse programm „Loov Euroopa“ (2021–2027) ja tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 1295/2013 (ELT L 189, 28.5.2021, lk 34);
- *Euroopa Parlament*
 - Euroopa Parlamendi 19. septembri 2019. aasta resolutsioon, millega rõhutatakse Euroopa ajaloomälu tähtsust Euroopa tulevikule (2019/2819(RSP));
 - Euroopa Parlamendi 14. detsembri 2022. aasta resolutsioon Euroopa kultuurivaldkonna uue tegevuskava ja rahvusvaheliste kultuurisuhete ELi strateegia rakendamise kohta (2022/2047 (INI));
 - Euroopa Parlamendi raport Euroopa kultuurivaldkonna uue tegevuskava ja rahvusvaheliste kultuurisuhete ELi strateegia rakendamise kohta (2022/2047(INI));
 - Euroopa Parlamendi 20. oktoobri 2022. aasta resolutsioon kultuurialase solidaarsuse kohta Ukrainaga ja ühise erakorralise reageerimismehhanismi kohta kultuurielu taastamiseks Euroopas (2022/2759(RSP));
- *Euroopa Nõukogu*
 - 2005. aasta Euroopa Nõukogu raamkonventsioon, mis käsitleb kultuuripärandi väärtust ühiskonnas (Faro konventsioon);

- *Ühinenud Rahvaste Organisatsioon*
 - Inimõiguste ülddeklaratsioon (1948);
 - Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvaheline pakt, 1966;
 - ÜRO tulevikupakt, mis võeti vastu ÜRO tulevikuteemalisel tippkohtumisel (New York, 22.–23. september 2024);
- *ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO)*
 - Relvakonflikti korral kultuuriväärtuste kaitse Haagi konventsioon, UNESCO, 1954;
 - Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon, UNESCO, 1972;
 - Veealuse kultuuripärandi kaitse konventsioon, UNESCO, 2001;
 - Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon, UNESCO, 2003;
 - Kultuuri väljendusvormide mitmekesisuse kaitse ja edendamise konventsioon, UNESCO, 2005;
 - UNESCO kultuuripoliitika ja kestliku arengu maailmakonverentsi – MONDIACULT 2022 – deklaratsioon: <https://www.unesco.org/en/articles/unesco-world-conference-cultural-policies-and-sustainable-development-mondiacult-2022>;
 - UNESCO kultuuripoliitika ja kestliku arengu maailmakonverentsi – MONDIACULT 2025 – lõppdokument ja kultuuriministri võetud kohustus: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2025/09/EN_MONDIACULT_Outcome_Document%20Final%2027.09.25.pdf?hub=171169;

– *Muu*

- 2021. aasta Porto Santo harta, „Culture and the Promotion of Democracy: Towards a European Cultural Citizenship“ („Kultuur ja demokraatia edendamine: kultuurilise kodakondsuse suunas liikumine Euroopas“) ja „Porto Santo harta noorte *addendum*“ (2025);
 - Cácerese deklaratsioon, mille ELi kultuuriministrid esitasid 25.–26. septembril 2023 Hispaania Euroopa Liidu Nõukogu eesistumise raames;
 - Niinistö, S. (2024), „Safer Together – Strengthening Europe’s Civilian and Military Preparedness and Readiness“ („Ühiselt turvalisem – Euroopa tsiviil- ja sõjalise valmisoleku tugevdamine“).
-